

фічних досліджень НБУВ «Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Матеріали до бібліографії (сер. XIX–XX ст.)» (К., 2004). Канд. іст. наук О. М. Яценко, один із авторів-укладачів цього видання, зазначив, що у першому випуску започаткованої серії «Джерела української біографістики» систематизоване широке коло джерел (понад тисячу книжкових видань від середини XIX до кінця XX ст.), які містять біографічну інформацію про діячів історії та культури України. До кожного з них подано анотацію, в якій розкрито зміст, призначення видання, вказано на наявність біографічного матеріалу, його характер (довідка, стаття, біографічний розділ тощо), структуру, а також допоміжного апарату, іконографії та зазначено шифр зберігання. Презентоване видання викликало широкий інтерес в учасників круглого столу. Зокрема, завідувачка науково-бібліографічного відділу Національної парламентської бібліотеки України В. О. Кононенко зазначила, що спеціалісти НПБ також займаються підготовкою та виданням науково-інформаційної літератури біобібліографічного спрямування. Канд. іст. наук, с. н. с. О. В. Малій звернула увагу присутніх на репрезентативний довідковий апарат видання, що значно спрощує роботу з ним та свідчить про високий науковий рівень. Як зауважили учасники обговорення, це видання є незамінним у роботі науковців з пошуку довідкової біографічної літератури щодо окремих персоналій, так і щодо всіх галузей суспільних знань. На думку присутніх, тираж видання – 500 примірників – робить його малодоступним, а тому довідник необхідно оприлюднити в мережі інтернет.

Канд. іст. наук, пров. н. с. С. М. Ляшко представила другий том «Енциклопедії Трипільської цивілізації» (К., 2004), в якому вміщено 176 біографій дослідників Трипілья. Д-р іст. наук Н. О. Гаврилюк відзначила продуману структуру біографічних статей та прекрасно підібрані ілюстрації, які складаються як із невідомих раніше порт-

ретів, так і польових фотографій, 90 % яких опубліковано вперше. Особливістю книги, на її думку, є використання музейних матеріалів та наявність розгалужених покажчиків. Вона виступила з пропозицією виділити біографічний матеріал в окреме видання.

У результаті зацікавленого обговорення представлених доповідей учасники круглого столу виступили з рядом рекомендацій та пропозицій:

- розробити та направити в регіони методично-консультативні матеріали для підготовки та видання біографічних матеріалів про діячів історії та культури окремих регіонів України;
- з метою обговорення теоретичних та методичних проблем біографічних досліджень, обміну досвідом та забезпечення тіснішої координації діяльності вчених-біографістів, викладачів ВНЗ започаткувати проведення науково-методичних семінарів на базі Інституту біографічних досліджень, а також проведення спільних сесій науково-дослідних інститутів НБУВ;
- у першому півріччі 2005 р. підготувати та направити Міністерству освіти і науки України, Міністерству культури і мистецтв України, Державному комітету архівів України пропозиції щодо поетапного створення на базі Інституту біографічних досліджень НБУВ, НАН України, із залученням спеціалістів провідних навчальних закладів, архівів, музеїв та бібліотек України, віртуальної Всеукраїнської біографічної лабораторії з метою розгортання в електронних інформаційних мережах країни відкритого для користувачів Українського біографічного архіву.

Володимир ПОПИК,

канд. іст. наук, в. о. директора Інституту біографічних досліджень НБУВ,

Надія МЕЛЬНИК,

канд. іст. наук, с. н. с. НБУВ

Проблеми наукового забезпечення інноваційного розвитку бібліотек

Учасники круглого столу «Проблеми наукового забезпечення інноваційного розвитку бібліотек» заслухали та обговорили 16 доповідей фахівців і науковців бібліотечно-інформаційної галузі України. У процесі обговорення було порушено широкий спектр питань, пов'язаних зі здійсненням суспільних реформ в Україні, зокрема з реформуванням освітянської та бібліотечної галузей, функціонуванням бібліотек в умовах соціально-економічних і технологічних перетворень.

Питання наукового забезпечення, методології та методики інноваційного розвитку сучасної наукової бібліотеки розглядалися у виступі канд. іст. наук, с. н. с. НБУВ **О. В. Воскобойнікової-Гузєвої**. Наголошувалося на тому, що саме знання та використання різних технологій виступає головним фактором інноваційного розвитку бібліо-

теки. Зазначалося, що чільне місце в системі досліджень НБУВ посідають дослідження, спрямовані на організаційну і технологічну модернізацію усіх напрямів діяльності бібліотек в умовах інформатизації. Вирішуються завдання розробки раціональних технологій формування та розвитку інтегрованого інформаційного ресурсу наукової бібліотеки, що забезпечує як розвиток традиційних фондів, так і необмежений доступ до онлайн-ресурсів.

Предметом обговорення стали також інноваційні технології сучасної бібліотечної освіти (канд. пед. наук, доцент КНУКіМ **Л. Г. Петрова**). Як зазначила доповідачка, головним недоліком сучасних навчальних і культурно-виховних заходів у вищих навчальних закладах є спрямованість на «втискування» інформації в студента. На

думку доповідачки, слід застосовувати методику проблемного навчання, що допоможе студентам визначити сутність проблеми, сприятиме розкриттю інтелектуальних і творчих здібностей особистості. Вважається, що за основу системної організації бібліотечної освіти необхідно взяти її новий зміст, адекватний соціально-економічному суспільному розвитку, органічно пов'язати його з інноваційними технологіями навчання, залучити до процесу колектив творчих педагогів, налагодити техніко-технологічне забезпечення навчально-виховного процесу. Розглядаючи ідеї, на яких ґрунтується сучасна дидактика, Л. Г. Петрова акцентувала увагу на проведенні ділової гри та її ролі у професійній підготовці студентів. Протягом 2002–2004 рр. КНУКіМ впроваджено нові навчальні дисципліни «Інформаційний менеджмент» та «Інформаційний бізнес», що у подальшому забезпечить конкурентоспроможність бібліотечних фахівців на ринку праці.

Питання професіоналізації кадрів на прикладі системи підвищення кваліфікації НБУВ розглядалися у виступі м. н. с. НБУВ **В. О. Корнієнко**. Зокрема, акцентувалася увага на необхідності реформування сфери підвищення кваліфікації (ПК), наголошувалося на відсутності наукової бази для проектування необхідних змін. З огляду на існуючий міжнародний досвід було визначено основні вимоги подальшого розвитку внутрішньобібліотечної системи ПК. До їх числа було віднесено мобільність, оперативність реагування на зміни у бібліотекознавстві, вміння диференціювати інформацію і трансформувати її для конкретних груп фахівців, спрямованість навчання на оволодіння новаторськими бібліотечно-інформаційними технологіями, конкретизація підготовки кадрового резерву для забезпечення функціонування окремо взятої бібліотеки. При цьому визначальним у системі ПК у ринкових умовах має стати її упереджувальний характер. Як засвідчило вивчення дієвості системи ПК Бібліотеки, суттєво зріс її міжбібліотечний вплив. Дані дослідження підтвердили необхідність зосередження зусиль на створенні бази навчання, активізації використання комунікаційних каналів для отримання професійних наукових знань у потрібному обсязі.

Обговорювалися питання організації та управління бібліотечними процесами на етапі перетворень. Зокрема, досить детально було представлено дослідницькі та організаційні питання нормування праці на прикладі ВНООФ НБУВ. Досліджувався етап освоєння нового приміщення та змін у технології та умовах праці (м. н. с. **О. В. Ткаченко** і м. н. с. **О. Г. Яковенко**).

Розглядалася роль статистичних баз даних у моніторингу інформаційних потреб користувачів (зав. філії № 2 НБУВ **О. М. Василенко**). Наголошувалося на тому, що процес творення БД, розпочатий у середині 90-х років ХХ ст., відбувався автономно. Сучасний споживач статистичної інформації потребує даних, які характеризують рівень інформативності бібліотечних фондів, стан забезпечення інформаційних потреб суспільства та ін. Тому, на думку доповідачки, існує нагальна потреба у реформуванні державної статистики України, яке, на жаль, сьогодні не торкнулося бібліотечної галузі. Необхідно вирі-

шити три взаємопов'язані завдання: змінити системи показників і збору інформації, створити загальнодоступну статистику бібліотек усіх систем і відомств.

Йшлося про необхідність методичного забезпечення діяльності бібліотек з бібліотечно-інформаційного супроводу роботи наукових установ НАН України. У виступі м. н. с. НБУВ **Н. І. Смаглової** зазначалося, що бібліотеки об'єктивно стоять перед необхідністю реформування своєї діяльності і одночасно опинилися у не визначеному для себе правовому полі – без належного нормативно-правового, методичного, термінологічного та довідкового інструментарію, який дозволив би по-новому будувати свої відносини з різними інституціями в умовах ринку. Тому НБУВ приділяє значну увагу науковій та організаційно-методичній підтримці інноваційної діяльності бібліотек. Суттєве значення у цьому процесі відіграє система документів аналітичного та інструктивно-методичного характеру, що готуються НБУВ. Дослідження функціонування бібліотечно-інформаційної системи протягом ряду років засвідчило також необхідність створення нової структурно-функціональної моделі бібліотеки наукової установи як комплексного науково-інформаційного підрозділу. За результатами вивчення функціонування новоутворених підрозділів зараз розроблено пакет відповідних документів, зокрема проект нового положення про бібліотеку НДУ. Зважаючи на спільність проблем з іншими бібліотеками, наголошувалося на необхідності координації в прийнятті методичних і технологічних рішень, співпраці з системоутворюючих питань та інтегруванні ресурсів бібліотек і інформаційних служб усіх рівнів у рамках міжвідомчих комісій; обміну досвідом, ідеями, результатами дослідної роботи між працівниками методичних служб.

Проблема методичного забезпечення каталогізації електронних ресурсів предметно розглядалася у виступі канд. іст. наук, с. н. с., зав. відділу НБУВ **І. П. Антоненко**. Зокрема, говорилося про відсутність належного методичного забезпечення опрацювання електронних ресурсів як нової складової вхідного документного потоку. Необхідність розв'язання цієї проблеми зумовлена зростанням частки електронних документів у сукупному документно-інформаційному ресурсі сучасної бібліотеки та нерозробленістю ряду ключових питань щодо бібліотечно-опрацювання електронних ресурсів, зокрема відсутністю методик каталогізації, потребою у розробці правил каталогізації електронних ресурсів. У свою чергу це вимагає вирішення низки наукових завдань – термінологічного визначення електронних ресурсів як об'єктів каталогізації, розробки їх типології, методики складання бібліографічного опису, бібліографічних форматів. Оскільки за основу українського національного формату представлення бібліографічних даних було обрано UNIMARC, у НБУВ розробляється науково-методичний посібник з його використання для електронних ресурсів, який складатиметься з 4-х розділів. У виступі також наголошувалося, що своїми напрацюваннями фахівці НБУВ постійно діляться на сторінках фахової періодики.

Сучасний стан та перспективи розвитку каталогізації на основі застосування УКРМАРК було представлено у

доповіді н. с. НБУВ **О. В. Ісаєвої**. Зазначалося, що на даному етапі розвитку теледоступу, мережевої інтеграції інформаційних ресурсів бібліотек, технологій міжбібліотечної взаємодії проблема інформатизації суспільства є одним із потужних чинників, який впливає на систему каталогізації як на процес реалізації комунікації між користувачами інформаційно-бібліотечних установ та знанням. В умовах впровадження в бібліотечній сфері різних АБІС та розробки інформаційних корпорацій каталогізація зазнає суттєвих змін, що ускладнюється необхідністю оптимального співіснування традицій та інновацій у сучасному каталогізаційному процесі. Було підкреслено, що повною мірою це знайшло відображення у системі МАРК-форматів, у тому числі у національному форматі представлення бібліографічних даних УКРМАРК. У доповіді висвітлено процес трансформації традиційної каталогізації у машиночитану.

Порушувалися і питання опанування англомовною бібліотекознавчою термінологією як важливим чинником вивчення зарубіжного бібліотечного досвіду (доповідь канд. іст. наук, зав. відділу НБУВ **Н. В. Стрішенець**). У процесі обговорення цього питання доповідка звернулася із застереженням щодо застосування англомовної термінології, особливо якщо існують вітчизняні усталені відповідники. Сказане було проілюстровано рядом прикладів, зокрема з означеної причини не можна вживати словосполучення «комунікаційні зв'язки», оскільки обидва слова мають однакове тлумачення. Зазначалося також, що необхідно підвищити роль НБУВ, відділів систематизації та каталогізації у створенні стандартів для бібліотечної галузі.

У ряді виступів порушувалися проблеми удосконалення обслуговування провідних груп користувачів бібліотек, зокрема педагогів і науково-педагогічних кадрів.

Досвід інформаційно-бібліографічного забезпечення модернізації системи освіти, пріоритетного обслуговування управлінських структур, фахівців освітньої галузі було висвітлено у доповіді зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **Н. А. Палащиної**. Доповідка зазначила, що вагомого значення набуває проект «Концепція програми інформатизації бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації мережі освітніх бібліотек», розроблений ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, у рамках якого створюється «Тематична база даних бібліографічних записів статей періодичних видань з питань педагогіко-психологічної науки і практики» (ТБД). У відділі наукової інформаційно-бібліографічної діяльності здійснюється наукове редагування усіх розділів картотек відповідно до інноваційних підходів науково-інформаційного забезпечення вчених і фахівців у галузі педагогічної освіти і науки. Наголошувалося, що у рамках досліджень спільно з науковцями АПН України укладено бібліографічні покажчики з серії «Видатні педагоги світу», науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Сучасні освітні технології», напрацьовано рекомендаційні бібліографічні списки з основних питань реформування школи. Видається «Бюлетень науково-інформаційної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського». У перспективі планується «Ог-

ляд офіційних документів з історії бібліотечної справи і освітніх бібліотек, надрукованих у «Збірнику наказів УСРР (1934–1941 рр.)».

Про дослідження науково-інформаційного забезпечення освітньої галузі, яке передбачає у подальшому реферативне та оглядово-аналітичне забезпечення інформаційних потреб науковців і практиків, методику цього вивчення та ряд висновків дослідження поінформувала також н. с. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **О. М. Углова**. Зокрема, вивчаючи інформаційні потреби провідних категорій освітян – управлінців, науковців та викладачів навчальних закладів, а також бібліотекарів освітніх бібліотек, – дослідники констатували низьку активність в анкетуванні бібліотечних працівників. Найактивнішою та зацікавленою виявилася група викладачів різних навчальних закладів. Йшлося і про недостатню поінформованість користувачів про можливості провідних бібліотек.

З метою перевірки готовності шкільних бібліотек до реорганізації їх діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – головним координаційним центром мережі освітніх бібліотек здійснено дослідження «Бібліотека загальноосвітнього навчального закладу в умовах модернізації освіти». Інформуючи про результати даного дослідження, н. с. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **В. П. Здановська** зазначила, що незважаючи на чисельність мережі цих бібліотек (їх 22 тисячі), відомостей про неї ми не знайдемо у довідниках. Цікаво, що дослідження відбувалося шляхом анкетування через газету «Шкільна бібліотека плюс». Це сприяло розширенню географії вивчення, у якому були задіяні практично усі області України, дозволило отримати інформацію про діяльність бібліотек шкіл, ліцеїв, гімназій та ін., визначити ряд типових проблем. За результатами дослідження до розряду проблемних було віднесено питання нормативно-правового забезпечення, матеріально-технічного оснащення, формування фондів і кадрового забезпечення. Аналізуючи законодавчу базу функціонування шкільних бібліотек, доповідка проілюструвала незгодженість позицій у законодавстві щодо статусу шкільного бібліотекаря. Як результат, його віднесено до навчально-допоміжного персоналу, він має низьку зарплату, позбавлений пільг, що їх отримують учасники навчально-виховного процесу. У ході дослідження було визначено програму дій щодо покращання ресурсного забезпечення бібліотек. Зокрема, передбачається розробити галузеву програму поповнення фондів освітніх бібліотек, у т. ч. шкільних, визначити моделі формування бібліотек різних типів навчальних закладів, форми статистичного нагляду. Існує потреба в удосконаленні системи підготовки та перепідготовки шкільних бібліотекарів, організації їх атестації. У виступі наголошувалося на необхідності кооперації та інтеграції роботи бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів з іншими освітніми бібліотеками та бібліотеками системи Міністерства культури і мистецтв України.

У декількох виступах порушувалися проблеми формування документних ресурсів провідних бібліотек. Питання формування системи фондів Національної юридич-

ної бібліотеки та її ролі у забезпеченні правовою інформацією органів державної влади, фахівців у галузі права та різних верств населення були розкриті у виступі головного бібліотекаря НБУВ С. Г. Смуць. Проблеми вивчення та поповнення бібліотекознавчих фондів НБУВ розглядалися н. с. НБУВ С. М. Масловською. Доповідка подала характеристику бібліотекознавчого фонду за змістом, типо-видовою структурою та хронологічним наповненням. Акцентувалася увага на документах, які становлять науковий та історико-культурний інтерес для дослідників бібліотечної галузі. Це, зокрема, матеріали бібліотечних і бібліографічних з'їздів, конференцій починаючи з 1911 р., перші часописи ВБУ та ін., а також прижиттєві праці видатних книгознавців і бібліотекознавців. Характеризуючи сучасну частину фондів читального залу бібліотекознавчої літератури, доповідка перерахувала пріоритетні напрями бібліотечно-інформаційної галузі, за якими відбувається формування фондів. Це – інноваційна діяльність бібліотек, українське документознавство, бібліотечна професіологія та підготовка кадрів в Україні, бібліотечна справа в контексті світового досвіду. Зазначалося, що формування спеціалізованого фонду є одним з основних чинників оптимізації системи освіти бібліотечних працівників. Наводилися дані про склад користувачів, специфіку їх інформаційних потреб і запитів. З метою оптимізації їх обслуговування розпочато дослідження. На завершення виступу було перераховано комплекс запланованих основних заходів, серед яких: створення ЕК підсобного фонду зали, повнотекстової інформації, моніторинг інформаційних запитів та застосування інформаційних ресурсів інтернету, розширення професійних контактів з питань формування та використання бібліотекознавчої літератури.

Вивчення повноти надходження обов'язкового безоплатного примірника як бази для створення максимально повного репертуару видань історичної тематики Державної історичної бібліотеки України (ДІБУ) було темою виступу групи фахівців (зав. відділу В. П. Кисельова, зав. сектору О. В. Михайлова, зав. відділу А. М. Коваленко). Враховуючи проблему оновлення фондів бібліотек, зокрема історичної тематики, оскільки до 80% цієї літератури – це видання 60–80-х років ХХ ст., які застаріли і не користуються попитом читачів, ДІБУ у 2004 р. здійснено локальне дослідження. Його мета – вивчення надходжень обов'язкового примірника (ОП) за профілем Бібліотеки, визначення структури і повноти комплекту-

вання, кількісних та якісних характеристик надходжень, створення підґрунтя для усунення прогалин у комплектуванні. Згідно з отриманими даними, до Бібліотеки надійшло лише 58% обов'язкових примірників. Виступ ілюструвався діаграмами, які характеризували кількісний склад видань документів історичної тематики та їх надходження до ДІБУ у межах регіонів України. Як результат проведеного вивчення, активізувалося поточне комплектування та доукомплектування профільними виданнями, покращився контроль за надходженням видань на безоплатній основі, розширилися контакти з видавництвами. Одночасно дослідники стикнулися з проблемою, коли видавництва друкують свою продукцію у різних друкарнях, що ускладнює пошук цих видань і контроль за надсиланням до бібліотек обов'язкового примірника.

Цікаві аспекти організації та урізноманітнення форм співробітництва бібліотеки та різних інституцій, ланок і структур бібліотечного виробництва на прикладі науково-просвітницької діяльності НБУВ розглядалися у доповіді канд. іст. наук, с. н. с., керівника культурно-просвітницького центру (КПЦ) НБУВ Н. Г. Соловської. Як зазначила доповідачка, КПЦ перебуває у площині розвитку бібліотечних процесів і розвиває міжбібліотечне співробітництво.

Проблеми впровадження та розвитку інтернет-проектів у бібліотеках України розглядалися у доповіді аспіранта НБУВ Д. В. Солов'яненка. Він детально проаналізував типові проблеми, які виникають на етапі розробки та підтримки інтернет-проектів, окреслив основні шляхи їх вирішення, зокрема визначення стратегії розгортання бібліотечних проектів в інтернеті.

Як зазначили учасники круглого столу, відбувся захищений обмін ідеями та досвідом роботи, було окреслено коло завдань наукової співпраці на перспективу. Характерним для більшості виступів було розуміння потреби у співпраці та скоординованості дій.

*Анатолій БРОВКІН,
канд. іст. наук, с. н. с.,
заст. генерального директора НБУВ,
Людмила ПЕТРОВА,
канд. пед. наук, доцент КНУКіМ,
Наталія СМАГЛОВА,
н. с. НБУВ*

Міжнародний досвід та правове забезпечення бібліотечно-інформаційної діяльності

На засіданні круглого столу «Міжнародний досвід та правове забезпечення бібліотечно-інформаційної діяльності» (наук. кер. – Т. І. Арсеєнко, зав. відділу НБУВ, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, канд. іст. наук, с. н. с. НБУВ; учений секретар – Ю. С. Калініна, провідний юрист НБУВ) були присутні 25 фахівців різних установ бібліотечно-інформаційної сфе-

ри України та Росії, було заслухано та обговорено 11 доповідей. Виступи спеціалістів були присвячені комплексному розгляду декількох сучасних напрямів розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності.

По-перше, відбувся обмін досвідом між представниками провідних наукових бібліотек України (Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Націо-